

**Azərbaycanın elmi əlaqələri
Türk dünyasının bütün coğrafiyasını əhatə edir**
AMEA-da III Beynəlxalq Türkoloji Kongres keçirilib

Değerli 2-6 de Azerbaycan Milli Elmler Akademiyasında Şuşa şəhərində 2024-cü il üçün "İslam dünyasının mədəniyyət paytaxtı" elan edilməsi münasibətilə Türkiyənin Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Türk Əməkdaşlıq və Koordinasiya Agentliyi (TİKA), AMEA, Çankırı Karatekin Universitetinin Adına Kokoşev İnstitutu və Pedaqoji İnstitutunun birgə təşkilatlığı ilə "Türk dünyasında milli kimlik və mədəni irs" mövzusunda III Beynəlxalq Türkoğlu Konqres özlə başlayıb.

Əvvəlcə konqres iştirakçıları Fəxri Xiyabanda xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin xatirəsini dərin ehtiramla yad edib, məzarı önünə gül dəstələri qoyublar.

Görkəmli oğtalmoloq-alım, akademik Zərifə xanım Əliyevanın də xatırası anılıb, məzarı üzünə tər güllər düzüldü.

AMEA-nın Rəyasət Heyətinin binasında baş tutan tədbirdə AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli, Türkiyənin Azərbaycandakı fəvələdə və səlahiyyətli səfiri Cahit Bağcı, Özbəkistanın Azərbaycandakı fəvələdə və səlahiyyətli səfiri Bahrom Aşrafxanov, TİKA-nın, Azərbaycanın, Türkiyənin, Özbəkistanın, Qazaxıstanın, Qırğızıstanın ali təhsil müəssisələrinin rektorları və nümayəndələri, eləcə də AMEA-nın elmi müəssisə və təşkilatlarının əməkdaşları iştirak ediblər.

Konqresi giriş sözü ilə açan AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli tədbirdə Türk dünyasının nüfuzlu elm xadimlərinin, ali təhsil müəssisələrinin nümayəndələrinin iştirak etdiyini bildirib və qonaqları Azərbaycanda, Akademiyada görməkdən məmnun olduğunu ifadə edib.

III Beynəlxalq Türköloji Konqresin AMEA-da keçirilməsinin tarixi əhəmiyyət daşıdığına dəyan akademik L.İsə Həbib bəyli məhk 1926-cı il fevralın 26-dan martın 6-dək Brinçi Türköloji Qurultayın Akademiyanın Böyük əd zalında baş tutduğunu söyləyib. Qeyd edib ki, bu zald Tür dünyasının hər tərəfindən gəlmiş türköloqlar, tarixçilər 10 gün ərzində türköloqiyasının əsaslarnı yaratmışlar. Orqoqrafiya, ortaql ünsiyyət dili, etnoqrafiya, ədəbiyyat, türki fəlsəfəyə qədər bütün məsələləri müzakirə edilb. Ortaql latin əlifbasına keçmək haqqında qərarlər məhz burada qəbul olub.

Birinci T rk k li Qurulayda i tirak etm   b t n g rk ml  alimlerin Stalin rejimini qurbanına  evrildi ini bildiren AMEA r hbri onları ideyalarının he  bir zaman s m diyi ini, bug nk n q resle onları azalrının davam etdiril ini di et e  atdırır: "M asir T rk k liyanın inki af  erac i Birinci T rk k li Qurulaydak  fikir babalarımızın ideyalr n me el kimi yanaraq bu g n  g t r g lerək davam etdi ini  yani  ekild  q st r. 1926-c  ilde Qurulayda l lin  lifbasına  ekil haqqında q bul edil n q rar t rk birli ine, t rk d vl t l rinin inqisayrsına v   alqlarının yaxınla masına xidm t  idirir. Sovet rejimi  lbette ki, bunu ist mir. 98 il sonra biz burada konfrans   ke r k n i tirar hissi il  q yd etm k ist y r m ki, bu ilin sentyabrında Bakıda Beyn lx l T rk Akademiyasının   tkil ti il  il    ke r n m r s m d       rd n ibar t l lin  lifbası t dili dir".

2026-31 ilde Birinci Türkoloji Kurultayın 100 illiyinin türk devletlerinin geniş terkiide iştiraki ile qeyd edilmesinin nazerde tutulduğunu deyan akademik İsa Hebibbeyli son illerde birliyimizin Şimali Kıpr Türk Respublikası ve Macaristanın da iştiraki ile möhkemlenmekte olduğunu bildirib.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Milli Məclisdə andıçmə mərasimində Türk dünyası haqqında önəmli məsajlar verdiyini xatırladan akademik İsa Həbibbəyli vurğulayıb ki, biz alimlərin

borcu böyük türk ailəsini elmi cəhətdən
dərindən öyrənmək, alimləri bir-birinə
yaxınlaşdırmaq, ortaqlayihələr işləmək,
birgə konfranslar keçirmək, xalqlarımıza
türk birliyinin əhəmiyyətini çatdırmaq-
dan ibarətdir.

"Hesab edirim bu gün keçirilən konfrans həmin böyük idealin həyata keçirilməsi istiqamətində atılmış mühüm addım kimi də böyük əhəmiyyətə malikdir. Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) sürətlə inkişaf edər. 2009-cu ildə Naxçıvanda TDKrillli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası kimi əsası qoyulan bu böyük təşkilat 15 il ərzində inkişaf edərək Şərada Türk Dövlətləri Təşkilatına qədər inkişaf etdi. Dövlətlərimizin başçıları bu sahəyə çox böyük önəm verirər. Artıq TDT dünyada mühüm bir təşkilat kimi qəbul olunur. Bu gün Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatı (TÜRKSOY), Türk Dövlətləri Parlament Assambleyası (TURKPA), Beynəlxalq Türk Akademiyası, Türk Mədəniyyət və Miras Vəqfi, Ağsaqqallar Şurası və s. təşkilatları qurumları kimi fəaliyyətlərini uğurla davam etdirirlər", - deyə akademik İsa Həbibbəyli bildirdi.

Ummuallı Devlet Heydar Ölyev'in "Bir millet, iki devlet" modeli ile Türk dünyasının birliğine büyük töhfe verdiğini deyen AMEA prezidenti Ulu Önderin iki devlet ideyasının 6 devlete qader gelib çıktığını, bu dairani genişletmediğimizi bizim borcumuz olduğunu söylüyor. Akademik Türkiye-Azərbaycan birliyi modelinin zaman-zaman Türk dünyasının birliyin, hemrəyliyinin hareketleri qüvəsinə çevrildiğini vurğuluyor: "Bugün biz çox rahatlığla qarşda Özəkistanın türk birliyinə büyük töhfe verdikini, Qazaxıstanın türk birliyində çox önəmli yer tutduğunu, Örgüzistanın türk birliyinə çox fəal iştirak etdiyini görürük. Ən böyük nailiyyətlərdən biri de onadan ibarətdir ki, Şimali Kipr Türk Respublikası da Azərbaycanda keçirilən vacib tədbirlərdə iştirak etməkə Türk dünyasına doğru atılan və inkişaf edən Tür Dövlətləri Atətilmətdə Macarıstanın iştirakı ilə".

tirakinin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Biz sizinlə birgə bu böyük türk ailəsinin daha da möhkəmlənməsinə elmin dəstəyini verərək öz səylərimizi bu istiqamətdə heç vaxt əsirgəməyəcəyik".

Artıq konqresin materiallarının çapı olunduğunu bildiren akademik İsa Həbibbəyov kitabda Türk dünyasından 100-ə yaxın alimın məqaləsini yer aldırıb söyləyib. Akademik İsa Həbibbəyov tədbirin TİKA-nın maliyyə dəstəyi ilə baş tutduğunu, eyni zamanda konqresdə Azərbaycanın ən gənc ali təhsil müəssisəsinin, Qarabağ Universitetinin rektorunun da iştirak etdiyini deyib. Bildirib ki, Qarabağ Universiteti həm də bizim Qarabağ üzərində ali-təhsil sahəsindəki qələbəmizin rəmzidir.

Konqresə qatılan Türk dünyasına xidmət etmiş görkəmli alimlərin əməyini yüksək qiymətləndirən AMEA prezidenti tədbirin Türk dünyasının elmi cəhətdən integrasiya olunmasına, Türk dünyasının alimlərinin hamraylığına qardaşlığına böyük töhfə verəcəyini söyləyib.

Sonra çıxış edən Türkiyənin Azərbaycanı bəyadcanlı fəvvalədə və səlahiyyətlisi Səfi Cahit Bağcı qardaş olınan bir tədbirə xüsusi önəm veridini və arzu etdikləri yüksək səviyyədə iştirak etdini bildirdi. R. Qeyd edib ki, hazırda Türkiyənin fəaliyyət göstərən 208 universiteti arasında çoxunda Türkiyəliyə dair tədqiqat aparılır. Türk dünyasının tarixi, ədəbiyyatı, dil, folkloru, etnoqrafiyası, görkəmli xadimləri öyrənilir. Həmçinin TÜBA-nın, TUBİTAK-ın və TİKA-nın dəstəyi ilə Türk dünyasına dair önəmli layihələr həyata keçirilir, hər sahədə tədqiqat aparılır. Səfi 2026-cı ildə Birinci Türköljü Qurultayın 100 illiyinin arzu etdikləri yüksək səviyyədə keçirilməsi üçün qardaş Türkiyənin bütün zərurətini dəstəyi verəcəyini söyləyib.

Özbəkistanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfəri Bəhrom Aşrafxanov isə çıxışında Türk dünyasının birliyinə xidmət edən III Beynəlxalq Türkoloji Konqres keçirilməsinin hazır-

ki mühitdə xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini bildirib və Özbəkistanın Türkdünyasının iqtisadi, siyasi, elmi, mədəni birliyinə daim dəstək verdiyini söyləyib.

Tadbirdə həmçinin Milli Məclisin deputatı, AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun şöbə müdirdi filologiya elmləri doktoru Elina Əkmova, Qarabağ Universitetinin rektoru dosent Şahin Bayramov, TİKA Orta Asiya və Qafqazda Dairə Başkanı Ali Özgün Öztürk, Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun aparat rəhbəri Fəxr Hacıyev, Türkiyənin Çankırı Karatekin Universitetinin Türkiyə İnstitutunun direktoru professor Abdulsəlam Arvas, Türkiyə Həcatpə Universitetinin professoru Özlül Çobanoğlu, Özbəkistanın Kənd Dövlət Pedaqoji İnstitutunun rektoru Nigora Kadirova, Əlişir Nəvayi adına Dövlət Ədəbiyyat Muzeyinin direktoru professor Jabbar Eshankul, Ərəbi adına Qazax Milli Universiteti professoru Anarbay Buldibay, Qırğıstanın Almtışbəyev adına Milli Elmlər Akademiyasının professoru Nur Saralayeva, "Ədəbiyyat yazarı" fəaliyyətində toxtan Azar Turan, yəziq Fərid Hüseyn çixış edərək III Beynəlxalq Türkoloji Konqres keçirilməsinin tarixi əhəmiyyət daşıdığını bildirib, tədbirin milli kimliyi yitir qorunması, gələcək nəsillərə asılması, birliyimizin, hamrəyliyimizin möhkəmlənməsi özünün təhləsini verəcəyini vurğulayıb, bu xüsusda elm adamlarının üzərində böyük məsuliyyətin düşdüyünü bildirib.

Çıxışlardan sonra akademik İsa Həbibbəyli qonaqlara AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu tərəfindən nəşr olunmuş Mahmud Kaşqarının "Divanı lüğə-it türk" əsərinin 86 il sonra tapılmış, repressiya qurbanı, özbək əsilli tür-koloq Xalid Səid Xocayevə məxsus latın qrafikali ilk törcümə əlyazmasının cildlərini hədiyyə edib.

III Beynəlxalq Türkoloji Konqres öz işini AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında bölmə iclasları ilə davam etdirib.

Dekabrın 3-də "Türk dünyasında milli kimlik və mədəni irs" mövzusunda III Beynəlxalq Türkoloji Konqresin bağlanış mərasimi olub.

AMEA'nın Merkezi Elmi Kitabxanasında baş tutan tedbirde əvvəlcə Çankırı Karatekin Üniversitetinin rektoru professor Harun Çiftçinin videoçoxışı konqres iştirakçılarının diqqətinə çatdırılıb. O, ortalq mədəni dəyərlərin qorunması, türk xalqları arasında əməkdaşlığın daha da inkişafı, eləcə də Türk dünyasının ortalq elmi mövzularının müzakirəsi baxımından konqresin önəmini qeyd edib, tədbirin təşkilatlarına və iştirakçılara təşəkkür edib.

Daha sonra tanınmış türkoloq, tarix elmləri doktoru Süleyman Kayıpoğlu, türkmənistəni türkoloq alim Nəribəy Şəmməyeva, AMEA Folklor İnstitutunun direktoru vəzifəsini icra edən fil.ü.f.d., dos. Afəq Rəmanzadə, türk-ülə akademik Səcidə Çobanoğlu və digərləri xüsusi ətədar kəqonşisi Türk Dünyasının öz məfkurasini, ideologiyasını, əməkdəşli işəmlərini yüksəltməsi işiqətimində fəvdalı oləcəğini bildirib.

Tadbirda yekun vuran AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli qonşerin bir çox cəhətdən əhəmiyyətli olduğunu söyləyib. O, Türk dünyasının indiki inkişaf mərhələsində Türkiyə ilə Azərbaycan elmi əlaqələrinin daha da inkişaf edərək Türk dünyasının bütün coğrafiyasını əhatə etdiyini vurğulayıb. III Beynəlxalq Türkoloji Qonşeri Türk dünyasının bütövlüyünün, təamlığının və daha da möhkəmlənməsinin ən mühüm nəticələrinin biri kimi yüksək qiymət landırıb. Qeyd edib ki, bundan sonrakı dövrdə da Türk dünyasının elmi-mədəni inkişafının genişlənməsini, dərinləşməsinin təmin edilməsi istiqamətində bütün səylər salınar olunaçaqdır.

Akademik İsa Həbibbəyli iki günlük konqres çərçivəsində səslənən məruzələrin ortaq tarix, ortaq dil, ortaq ədəbiyyat, ortaq mədəniyyət kimi mövzulara əhatə etməklə Türk dünyası birliyinin zənginliyini, çoxçeşidliyini göstərdiyini bildirib.

Kongresin hem de Türk dünyasının mohtaşamlığını taqdim ettiyini söyleyen AMEA rahberi Türk ölkelerini muhtelif elmi qurumları arasında əlaqələr qurulması, birgə layihələrni həyata keçirilməsi baxımından da tədbirin önəmini vurğulayıb. Bildirib ki, kongres çərçivəsində formalaşan dostluq, yenidən qurulan əməkdaşlıq instiue qədərki tarixi ənənələrin əsasında Türk dünyasının bugünkü və sabahını möhkəmləndirməyə xidmət edib.

Akademik İsa Həbibbəyli III Beynəlxalq Türköloji Konqresin açılış mərasiminin I Türköloji Qurultayın 100 illiyi ərəfində məhz AMEA-nın Rayasət Heyətində keçirilməsinin tarixi əhəmiyyətini qeyd edib, tədbirin I Türköloji Qurultayın 100 illiyinə hazırlıq kimi də mühüm rol oynadığını bildirib.

Akademiyə rəhbəri həmçinin III Beynəlxalq Türkoloji Konqresin AMEA-nın 80 illik yubileyi ərəfəsində keçirilməsinin də xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini diqqətə çatdırıb.

Daha sonra akademik İsa Həbibbəyli Türk dünyasının ən qiymətli kitablarından biri olan Mahmud Kaşğarının məşhur "Divanü lüğat-il-türk" kitabının AMEA Rəyasət Heyətinin qərarı ilə çapdan çıxması I, II və III cildlərini qonaqlara hədiyyə edib.

Sonda konqresdə fəal iştirak edən gənc tədqiqatçılar və tədbirin iştirakçıları təşəkkürnamələrlə təltif ediliblər.

Tədbir Türk dünyası ölkələrinin Dövlət Himnlərinin səsləndirilməsi ilə başa çatıb.